

НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА: ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО З'ЯСУВАННЯ СУТНОСТІ

У процесі своєї діяльності господарюючі одиниці усе активніше використовують такі довгострокові економічні ресурси як нематеріальні активи, оскільки наявність тільки матеріальних активів не забезпечує суб'єктам підприємництва стабільного збільшення доходу, а формування вартості здійснюється не лише за допомогою виробничих операцій. Досить важливим аспектом є і те, що, за умов ефективного використання нематеріальних активів, ці ресурси забезпечують підвищення конкурентоспроможності, отримання додаткового доходу та сприяють збільшенню вартості підприємства.

У західних країнах ще на початку 60-х рр. XX ст. відбулося усвідомлення значення і ролі нематеріальних активів та знайшло відображення у роботах Г. Беккера, Л. Едвінсона, М. Мелоуна, І. Рооса, Т. Стюарта, П. Пільцера, О. Тоффлера, Л. Туроу, С. Хантінгтона, Ф. Фукуями, Л. Едвінсона, Т. Шульца та ін. Дані ресурси українські вчені почали досліджувати дещо пізніше, та, разом з тим, значний вклад зробили О. Ю. Амосов, Д. П. Богиня, Т. В. Бауліна, З. С. Варналій, О. А. Грішнова, О. М. Гребешкова, М. І. Долішний, М. С. Дороніна, О. В. Кендюхов, А. М. Колот, В. І. Куценко, Н. Д. Лук'янченко, А. А. Чухно та ін.

Відкритим для подальших досліджень залишається такий аспект обраної нами теми: немає достатньої кількості праць у частині наукового обґрунтування нематеріальних активів, котрі, у подальшому сприятимуть формулюванню практичних рекомендацій, спрямованих на ухвалення таких управлінських рішень, за допомогою котрих можна буде у повній мірі реалізувати потенціал даного виду активів. Відмітимо, що через недостатнє теоретичне опрацювання та визначення складу нематеріальних активів значна їх частка у загальній структурі активів українських підприємств, або не відображена у звітності, або врахована неповною мірою. Отже, окремі завдання стосовно трактування сутності нематеріальних активів є досить важливими, оскільки на практиці це

буде відображено на загальних результатах фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємництва.

На основі проведеного нами теоретичного дослідження джерел економічної літератури вітчизняних та зарубіжних авторів, що стосуються сутності поняття нематеріальних активів, вважаємо за доцільне виділити окремі висновки.

Проаналізувавши основні підходи до сутності нематеріальних активів, відмітимо, що поширеним є підхід, згідно котрого нематеріальні активи є об'єктами, котрі не мають матеріально-уречевленої форми. У відповідності до двох інших підходів нематеріальні активи є частиною майна підприємства наданого йому через відповідні права чи сукупністю прав на здійснення підприємницької діяльності. Окремі науковці зауважують на інтелектуальній природі нематеріальних активів, чи досліджують дане поняття з позиції інвестиційного ресурсу. Узагальнюючи множинність відповідних дефініцій з погляду різних наукових шкіл, вважаємо, що найбільш влучним та обґрунтованим є підхід, згідно котрого науковці та практики нематеріальні активи визначають як придбані підприємством за плату права на користування відповідними ресурсами, та переваги, що дозволяють власникам здійснювати підприємницьку діяльність з метою отримання економічної вигоди.

Відмінністю, котра дозволяє вигідно виокремити нематеріальні активи з-поміж усіх активів, котрими володіє підприємство, безперечно, є відсутність фізичної форми у них як довгострокових ресурсів. Відповідно, враховуючи даний аспект можемо відзначити досить таки специфічні особливості, притаманні лише нематеріальним активам: їх неможливо знищити у результаті пожежі, урагану, нещасних випадків або стихійних лих, вони також можуть сприяти відновленню знищених матеріальних активів. Тим не менше, нематеріальні активи не можуть бути використані як застава по залученню кредитних ресурсів, а деякі з них можуть бути знищені через некваліфіковане управління ними. До більш загальних особливостей віднесемо такі як: використання впродовж досить тривалого періоду часу; реальна участь у фінансово-господарських процесах; забезпечення формування додаткового

доходу; створення конкурентних переваг; невизначеність конкретних розмірів майбутнього прибутку від їх використання. Тому, на основі вищеприведеного логічним є висновок: не володіючи фізичною субстанцією нематеріальні активи є мірою життєздатності господарюючої одиниці та ефективності її функціонування на довгострокову перспективу, чинником збільшення вартості підприємства.

Підтримуємо наукову позицію вчених та практиків, котрі визначають ще й такі особливості, що притаманні нематеріальним активам. Позитивними ознаками нематеріальних активів є такі: незважаючи на ризиковий характер, нематеріальні активи можуть дати найбільший дохід і соціальний ефект, коли у результаті їх реалізації створюються нові технології, новий продукт, розробляються нові способи реалізації, виникають ноу-хау; нематеріальні активи мають здатність накопичуватись та примножуватись; нематеріальні активи дають можливість збагатити досвід; затребуваність знань технічного, економічного, адміністративного, фінансового характеру забезпечує значні переваги. А серед негативних ознак виділено такі: крайня невизначеність вигід від використання нематеріальних активів у майбутньому; складність у визначенні ринкової ціни; низька ліквідність; високий ризик через можливість миттєвого морального старіння; важко визначити рівень рентабельності, ліквідності та ризикованості для визначення інвестиційної вартості.

Враховуючи основні положення наукового підходу згідно котрого нематеріальні активи є елементом інтелектуального капіталу робимо висновок, що дані ресурси є одним із невід'ємних чинників розвитку економіки, сектори котрої стають більш наукомісткими та невід'ємною складовою створення високодохідної інноваційної продукції. У даному контексті доцільно враховувати ще й таку їх ознаку як можливість відокремлення від суб'єкта підприємництва, від його персоналу, оскільки, на цій основі, виділяються такі групи нематеріальних активів: нематеріальні активи, які можна відділити від господарюючої одиниці (наявність торгової марки, авторських прав, ліцензій, патентів, контрактів, баз даних клієнтів) та нематеріальні активи, що не відокремлюються від неї, від персоналу (професійні якості та репутація

власників, співробітників, наявність професійного персоналу, наявність постійної клієнтури, репутація цілого підприємства та система управління ним).

Нам імпонують висловлювання науковців, котрі нематеріальні активи класифікують за такими критеріями: нематеріальні активи, пов'язані з ринком, тобто це такі активи, котрі найбільше використовуються у маркетингу, при просуванні товарів і послуг, і до котрих можна віднести: торгові марки, фірмові імена; нематеріальні активи, пов'язані із замовником, котрі утворюються у результаті взаємодії із партнерами (список клієнтів, невиконаних замовлень); нематеріальні активи, що є авторськими правами; нематеріальні активи, пов'язані із контрактом, котрі репрезентують вартість прав, що випливають з контракту: франшиза, ліцензії, дозвільні документи; нематеріальні активи, пов'язані з інноваціями, технічним прогресом: запатентовані технології та секрети виробництва, ноу-хау; гудвіл.

Таким чином, вважаємо, що з'ясування сутності нематеріальних активів та відзначення притаманних лише їм ознак і критеріїв класифікації, на практиці сприятиме реалізації потенціалу даного виду активів, а, відтак відобразатиметься і на кінцевих результатах фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємництва. Правильне застосування даних ресурсів свідчатиме про можливість підприємства конкурувати на відповідному ринку та отримувати додатковий дохід за рахунок унікальних конкурентних переваг, сприятиме не лише максимізації прибутку від вкладених ресурсів у короткостроковому періоді, але й збільшенню вартості бізнесу у довгостроковій перспективі.